

УДК 94(4/9) 305.718(930)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10\(28\)-1468-1479](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-10(28)-1468-1479)

Костючок Петро Леонтійович кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри етнології і археології, факультет історії, політології і міжнародних відносин, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка, 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел. (0342) 59-61-87, <https://orcid.org/0000-0001-8719-8723>

Борчук Степан Миколайович доктор історичних наук, професор кафедри всесвітньої історії, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (050) 521-03-43, <https://orcid.org/0000-0001-7494-7369>

Адамович Сергій Васильович доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави та права, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, вул. Шевченка 57, м. Івано-Франківськ, 76018, тел.: (050) 521-03-43, <https://orcid.org/0000-0003-4236-741X>

ПОЛІТИКА ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ В ДОСЛІДЖЕННЯХ ВЕЛИКОЇ ВІЙНИ (БРИТАНСЬКИЙ ДОСВІД): ТЕНДЕНЦІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація. У статті здійснено спробу дослідити вшанування історичної пам'яті подій Великої війни у Великій Британії, здійснити аналіз та визначити основні тенденції та перспективи для майбутніх розвідок.

У статті досліджено британський досвід комеморативних практик у Великій війні. Дослідження базується на аналізі українських та британських наукових праць.

Дослідження має на меті донести важливість вшанування пам'яті про Велику війну також для українців. Стаття приурочена вшануванню 110-ої річниці із початку Великої війни, яка стала руйнівною та епохальною подією в історії цивілізації.

Методологія дослідження опирається на принципи історизму, об'єктивності. Використано загальнонаукові методи (синтез, аналіз, узагальнення).

Під час наукових розвідок із цієї тематики проаналізовано вшанування пам'яті про події Великої війни у Великій Британії на сучасному етапі. Розкрито основні тенденції та особливості військових поховань у

Великій Британії. Цікава практика покладання вінків біля Кенотафу (порожня могила), яка слугує увічненню пам'яті про загиблих у війні.

Репрезентовано сучасні методи вшанування пам'яті у Великій Британії, які передбачають створення інтерактивних музеїв та виставок, кінопоказ передач та фільмів приурочених подіям Великої війни, проведення екскурсійних програм, фестивалів та спортивних змагань.

У статті розкрито поняття “memory studios” та проаналізовано проблематику пам'яті. Основна функція історичної пам'яті полягає у формуванні ідентичності. В контексті історичної пам'яті вклучені поняття “забуття”, “звичаю” і “традиції”. Вони допомагають виявити переломні моменти історії, які є індикатором становлення нового суспільства. Таким переломним моментом стала Велика війна, яка вплинула не тільки на економічну та соціальну площину, а також на ментальну, повністю змінила старі установки суспільства. Тема відкриває нові дискусійні простори для подальших досліджень і порівнянь.

Ключові слова: політика історичної пам'яті, комеморація, Велика Британія, Перша світова війна, “memory studies”

Kostyuchok Petro Leontiyovych candidate of historical sciences, associate professor, associate professor of the Department of Ethnology and Archaeology, faculty of history, political science and international relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St. Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (0342) 59-61-87, <https://orcid.org/0000-0001-8719-8723>

Borchuk Stepan Mykolayovych doctor of historical sciences, professor of the Department of World History, faculty of history, political science and international relations, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, 57 Shevchenko St. Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (0342) 59-61-87, <https://orcid.org/0000-0001-7494-7369>

Adamovych Serhiy Vasyliovych doctor of historical sciences, professor, head of the Department of Theory and History of the State and Law, Vasyl Stefanyk Prykarpatsky National University, 57 Shevchenko St., Ivano-Frankivsk, 76018, tel.: (050) 521-03-43, <https://orcid.org/0000-0003-4236-741X>

HISTORICAL MEMORY POLICY IN GREAT WAR RESEARCH (BRITISH EXPERIENCE): TRENDS AND PERSPECTIVES

Abstract. The article attempts to investigate the commemoration of the events of the Great War in Great Britain, to carry out an analysis and to identify the main trends and perspectives for future research.

The article examines the British experience of commemorative practices in the Great War. The study is based on the analysis of Ukrainian and British scientific works. The research aims to convey the importance of commemorating the Great War for Ukrainians as well. The article is devoted to the commemoration of the 110th anniversary of the beginning of the Great War, which became a devastating and epochal event in the history of civilization.

The research methodology is based on the principles of historicism and objectivity. General scientific methods (synthesis, analysis, generalization) were used.

In the course of scientific investigations on this topic, commemoration of the events of the Great War in Great Britain at the modern stage was analyzed. The main trends and peculiarities of military burials in Great Britain are revealed. Special attention is paid to the Cenotaph. The cenotaph (translated as "empty grave") became a symbol of commemoration of the victims of the Great War in Great Britain.

Modern methods of commemoration in Great Britain are represented, which include the creation of interactive museums and exhibitions, film screenings of programs and films dedicated to the events of the Great War, holding excursion programs, festivals and sports competitions.

The creation of monuments, the opening of museums, and the creation of films have expanded new horizons in the politics of historical memory.

The article reveals the concept of "memory studius" and analyzes the problems of memory. The main function of historical memory is the formation of identity. In the context of historical memory, the concepts of "forgetting", "custom" and "tradition" are introduced. They help identify turning points in history that are an indicator of the formation of a new society. Such a turning point was the Great War, which affected not only the economic and social plane, but also the mental plane, completely changed the old attitudes of society.

The topic opens up new discussion spaces for further research and comparisons.

Keywords: politics of historical memory, commemoration, Great Britain, World War I, "memory studius".

Постановка проблеми. У сучасних дослідженнях часто можна зустріти термін "memory studius". Головна ідея "memory studius" – феномен пам'яті складає важливу частину життя людини. Британський досвід політики історичної пам'яті полягає у важливості комеморації. Важливим є той факт, що війна не велась на британській землі, тому комеморація стала важливою та більш актуальною для британської свідомості, особливо після того, як вони вирішили не повертати тіла загиблих, тобто тіла майже

600 000 військовослужбовців і жінок не повернуться додому. Не було можливості піти на могилу до померлого. Отже, виникла практична потреба в спорудженні місцевих меморіалів, а також у пошуку нових і різних способів увічнення. Перша світова війна інституціоналізована в британській системі освіти, учні та студенти вивчають на пам'ять вірші поетів про війну та відвідують військові могили.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема дослідження комеморативних практик у Великій Британії щодо подій Великої війни знайшла своє місце у наукових статтях сучасних українських авторів. Зокрема, роль британських соцмереж щодо розвитку політики історичної пам'яті у Великій Британії досліджувала О. Зернецька - докторка політичних наук, професорка, завідувачка відділу глобальних та цивілізаційних процесів "Інституту всесвітньої історії НАН України", лауреатка премії ЮНЕСКО, нагороджена Орденом княгині Ольги III ступеня та почесною грамотою президії НАН України. Авторка розкрила особливості історичного досвіду британської політики історичної пам'яті та виокремила основні орієнтири для України [1], [2].

Особливості та тенденції вшанування пам'яті про події Великої війни в українському контексті знайшли своє місце в працях шанованих українських дослідників О. Реєнта, Т. Ковальчука, А. Киридон, Л.Нагорної [8], [4], [5], [7].

Ця тематика більш розкрита в західноєвропейській історіографії. Зокрема в працях Хізера Джонса, Річарда Дж. Еванса – професора історії та президента Вольфсонівського коледжу Кембриджського університету [13].

У своїх дослідженнях Майкл С. Рот використовує психоаналіз, щоб краще зрозуміти історію. Майкл С. Рот є президентом Уесліанського університету та автором п'яти книг, зокрема «Клітка іроніста: травма, пам'ять і побудова історії» та «Знання та історія: присвоєння Гегеля у Франції ХХ ст.» . Він також відредагував кілька книг з інтелектуальної та культурної історії [17].

Вагому роль в дослідження історичної пам'яті відіграє праця американського вченого, соціолога та професора кафедри соціальної антропології Кембриджського університету Пола Коннертона - "Як суспільства пам'ятають"[6].

Мета статті – висвітлення та аналіз комеморативних практик у Великій Британії часів Великої війни крізь призму сучасних українських та англійських досліджень. Визначення тенденцій та перспектив у розвитку цього напрямку у сучасній Україні.

Виклад основного матеріалу.

Концепція історичної пам'яті в різних країнах складається по-різному. На це впливають багато факторів: історія країни, її суспільний лад,

вірування, традиції та ритуали, внутрішні конфлікти, участь у війнах, які можуть досягати глобального масштабу. Велика Британія посідає окреме місце серед європейських країн та країн світу. Майже до середини ХХ ст. це була наймогутніша країна світу, імперія, яка володіла багатьма заморськими територіями, зокрема велетенською Індією. За останні майже 70 років багато чого змінилось у Великій Британії та у світі в цілому, але ця країна залишається однією з наймогутніших, наполегливо виборюючи статус глобальної держави. У Великій Британії добре усвідомлюють, що досягнення в економічній, військовій, соціальній сферах неможливі без підтримки консенсусу в суспільстві, без розбудови почуття єдності нації. Цьому сприяє збереження і поглиблення історичної пам'яті у британців, у локальних громадах та у нації в

цілому [32, с.122].

Пам'ять досліджується в різних аспектах – колективна, культурна, соціальна, генетична, історична пам'ять. В результаті соціально-культурного конструкту колективна пам'ять слугує засобом досягнення певних цілей [3, с. 26].

А. Киридон зазначає, що існує дві пам'яті: одну з них можна назвати внутрішньою або особистою – автобіографічна пам'ять, іншу – зовнішньою або соціальною, колективною. Колективна пам'ять обертається навколо індивідуальної пам'яті, не поєднуючись з нею [5,с.47].

У праці “Гетеротопії пам'яті” А. Киридон зазначає про становлення нового, наукового напрямку досліджень студій пам'яті. Авторка упроваджує власні категорії – “маски пам'яті”, “ландшафт пам'яті”, “простір пам'яті”, аналізує роль пам'яті та історії в репрезентаційних практиках [4, с.2].

Наукова праця американського вченого Пола Коннертона – “Як суспільства пам'ятають” стала фундаментальним внеском до розвитку теми соціального виміру пам'яті. Коннертон веде свій аргумент крізь три головних напрямки: структури соціальної пам'яті, церемонії вшанування пам'яті та пам'ять тіла –тілесні практики й техніки тіла [6, с.5].

Історична пам'ять – основа національної і державницької свідомості. Історична пам'ять закріплюється у традиціях, а кристалізується в ритуалах. У Великій Британії свідомо підтримують традиції і ритуали, які об'єднують громадян країни, консолідують її суспільство. Події, пов'язані зі збереженням історичної пам'яті, виявляються у різних формах: церемоніях, святкуваннях, ритуалах, побудові музеїв, пам'ятників, облаштуванні пам'ятних місць тощо. Про це завжди дбали і дбають британські монархи, завдяки яким розбудова національних традицій та ритуалів тісно пов'язана з королівською родиною Британії (як і сам інститут монархії є осередком історичної пам'яті) [2, с.2].

У монографії Л.Нагорної “Історична пам’ять: теорії, дискурси, рефлексії” авторка феномен історичної пам’яті, його місце і роль в системі суспільних цінностей, а також механізми актуалізації минулого у пізнавальному процесі і в ідентифікаційних практиках. Увага фокусується на генезисі теорій колективної пам’яті на різних історичних етапах і в різних галузях наукового знання, особливостях сучасних стратегій пам’яті, співвідношенні історії й мнемоісторії, зіткненні традиційних та інноваційних дискурсів в осмисленні зв’язку між минулим, сучасним і майбутнім [7, с.2].

Війна суттєво сформувала історичну пам’ять, змінивши спосіб вшанування пам’яті воєн, як чудово показано в книзі Джея Вінтера «Місця пам’яті, місця скорботи» [16, с.20].

Європейська політика історичної пам’яті характеризується створенням інститутів пам’яті, міжнародних комісій істориків. Впроваджується християнська традиція та європейські демократичні цінності. Символом трагічного розлому у європейській політиці пам’яті вважається – Перша та Друга світові війни.

Символом пам’яті війни став червоний мак, як аллюзія рани від кулі (цивільний символ) [2, с.229].

Хізер Джонс – історик та доцент міжнародної історії Лондонської школи економіки та експерт із вивчення Першої світової війни стверджує, що вшанування пам’ятних подій Великої війни повинно враховувати широку міжнародну перспективу соціальних, культурних і політичних змін, викликаних війною, і її уроків для сучасної дипломатії та інституцій [11, с.32].

Перша світова війна мала радикальні та довгострокові наслідки, що спричинили зміни у житті більшості населення. Політична, економічна ситуація спровокована цією війною, одночасно вплинула на життя мільйонів людей. Війна стала каталізатором для активного розвитку науки і техніки. Військові розробки були пристосовані та активно застосовувалися у житті цивільного населення. Небачені раніше масштаби руйнувань та людських жертв одразу вкарбувалися в пам’яті суспільства та були вписані в меморіальний простір країн учасниць.

Революційні події, що відбулися в наслідок Великої війни призвели до руйнування імперій та появи нових держав. Таким чином в політиці пам’яті новоутворених держав на перший план виходила боротьба за незалежність [8, с.20].

На державному рівні велика увага приділяється збереженню і поглибленню історичної пам’яті у британців – на локальному (на рівні громад) і на національному рівнях. Безперечно, досвід розбудови політики пам’яті в державі, що має потужні традиції у цій сфері, є сьогодні важливим для України [1, с.1].

Великим потенціалом національної консолідації є травматична пам'ять. Найяскравішим прикладом є комплекс заходів увічнення полеглих у Першій світовій війні. Вагомою є ритуальна церемонія вшанування пам'яті загиблих у війні та покладання вінків біля Кенотафу. Кенотаф – (від грец. «порожня могила») – це пам'ятник, збудований на місці, що не містить тіла покійного, він є своєрідною символічною могилою, що споруджується для увічнення пам'яті загиблих і виконання поминальних ритуалів [1, с.2].

Кенотаф був створений у Лондоні у 1919 р. сером Е. Лаченсом з дерева та гіпсу, як одна з багатьох тимчасових споруд, встановлених для лондонського параду перемоги 19 липня 1919 р. [20].

Меморіал відкрив король Георг V 11 листопада 1920 р., у другу річницю Комп'єнського перемир'я, яке завершило Першу світову війну. Кенотаф було вирішено не освячувати, оскільки не всі загиблі, на честь яких він створений, були християни. Відкриття меморіалу – частина більшої процесії: упокоєння Невідомого Солдата в могилі у Вестмінстерському абатстві. Спочатку поховальна процесія наблизилася до Кенотафу. Король Георг V поклав вінок і виступив з урочистою промовою. Після цього він відкрив меморіал, який до того моменту був закритий величезним національним прапором. Опісля процесія попрямувала до Вестмінстерського абатства, де всередині собору у задалегідь підготовленій могилі із великими почестями був похований прах Невідомого Солдата [18].

Після завершення Другої світової війни, Кенотаф став монументом пам'яті загиблих воїнів Британської імперії у Першій та Другій світових війнах. На ньому римськими цифрами були викарбовані дати початку та завершення Другої світової війни, меморіал був вдруге відкритий 10 листопада 1946 р. королем Георгом VI. Кенотаф є місцем щорічної національної поминальної служби, яка з 1945 р. відбувається об одинадцятій годині в поминальну неділю (неділя перед 11 листопада – Днем перемир'я) [22, с.125].

Прикладом серйозного державницького ставлення до політики пам'яті та значення в ній ритуалів може слугувати відзначення в цій країні сторіччя Першої світової війни [13, с.24].

Події, пов'язані зі збереженням історичної пам'яті, виявляються в різних формах. У Лондоні була створена величезна інсталяція з керамічних маків під назвою «Кров, що залила землі і почервонила ріки», встановлена біля Тауера в пам'ять про загиблих у Першій світовій війні. Інсталяція складалась рівно з 888246 маків – саме стільки воїнів Британії та Співдружності загинуло в Першій світовій війні [1, с.3].

Велика Британія надає великого значення створенню воєнних музеїв. Їх п'ять, і кожен має свою історію та напрями функціонування. Зокрема, у

Імперському воєнному музеї зібрані найрізноманітніші колекції: британське і світове мистецтво ХХ ст. У музеї міститься міжнародна колекція, яка складається з більш ніж 20000 постерів, плакатів разом з популярними малюнками, поштовими листівками, прокламаціями та іншим матеріалом, який дає уявлення щодо образів війни, створених у воєнні роки, що тоді були розклеєні на вулицях, робочих місцях, у відділеннях поштового зв'язку. Вони відкривають світ національної британської ідентичності, унаочнюють щоденний досвід війни. Документи, що зберігаються в Імперському воєнному музеї, а це майже 20 тисяч колекцій індивідуальних приватних документів, включаючи неопубліковані щоденники, листи та спогади, написані насамперед британськими воєнними службовцями та службовцями Співдружності, мають велику історичну та суспільну цінність [1, с.5].

В аудіоархіві музею зберігається 33 тис. записів періоду війн, починаючи з 1914 р. Вони складаються з найбільшої в історії усної колекції цього типу у світі. Тут є аудіозаписи і воєннослужбовців, і тих, хто не брав участі у воєнних діях. Також широко представлені зібрання виступів, радіопередач, поезії та музики. В Імперському воєнному архіві зберігаються безцінні колекції усних оповідей ветеранів Першої та Другої світових воєн. Також є матеріали, які висвітлюють життя Великої Британії та Співдружності у міжвоєнний період з 1919 р. до 1939 р.: книги та доповіді, зокрема воєнні історії, історії життя, технічні підручники, біографії, автобіографії, публікації, які стосуються економічних, соціальних та інших аспектів війни. У бібліотечному архіві зберігаються памфлети та періодичні видання, зокрема газети, окопні журнали, пропагандистські листівки та памфлети, що видавалися Воєнним офісом та Міністерством інформації під час воєн [22, с.127].

11 листопада 2017 р. відбувся фестиваль, що проводився Королівським британським легіоном у Королівському Альберт-холі. Меморіальні події включають марафони в пам'ять загиблих, що проводяться в багатьох містах Британії, запливи плавців, інші спортивні заходи, в яких беруть участь і ветерани сучасних воєн і цивільне населення країни [9].

Щоб відзначити сторіччя одного з епізодів Першої світової війни – Третьої битви при Іпрі, спільними зусиллями державних органів було організовано виїзд до Бельгії тисяч британців. На Ринковій площі в Іпрі 30 липня 2017 р. відбулося масове інтерактивне шоу про події в яких були задіяні приїжджі британські учасники, використовуючи соціальні медіа (Facebook, Twitter). Учасники надсилали фото своїх загиблих предків, які брали участь у цих воєнних подіях. У квітні 2017 р. Департамент громад і місцевого уряду прийняв постанову «Про вшанування 17 хоробрих

британських солдат, які у битві на Арні були нагороджені Хрестом Вікторії – найвищою військовою нагородою Британії». Було вирішено закласти 17 Каменів пам'яті, присвячених кожному з цих героїв. Меморіальні камені вмурують у мостову тих місцевостей, де колись жили герої війни [12].

Найграндіозніший проєкт відзначення сторіччя Першої світової війни був розроблений і втілений BBC. Він був розрахований на 2014–2018 рр.

У 2015 р. по BBC вийшов документальний серіал «Британська велика війна», в якому розкрито вплив Першої світової війни на Велику Британію, а також два великі художні серіали, присвячені цій історичній події. Radio 4 у першу половину 2015 р. передавало інформацію про драми «Домашній фронт» і «Томміз». По телевізійному каналу BBC 2 протягом 37 днів йшла розмова про політику, що розгорталася за лаштунками Першої світової війни. Паралельно по Radio 4 пролунала сорокадводенна серія оповідей, в яких розповідалося про події, які спонукали Велику Британію вступити у війну. До цієї роботи BBC готувалася разом з Імперським воєнним музеєм, який надавав експертну оцінку і матеріали для багатьох передач [1, с.4].

Цінним є досвід Великої Британії у музейній справі, зокрема, застосування в ній сучасних технологій – мультимедійності інсталяцій, перфомансів, здійснюваних музеями разом з театрами або музичними колективами, що передбачає узгоджену роботу різних міністерств і відомств. У британських воєнних музеях (та інших) є магазини в яких відвідувачі можуть придбати книги, листівки, постери, моделі літаків, воєнної техніки, предметів воєнного побуту, що постійно нагадуватиме їм і підживлюватиме їх історичну пам'ять про світові війни. створені не так заради комерційного зиску, як з метою популяризації історичної пам'яті [1, с.6].

Великої Британії, Департамент диджиталізації, культури, медіа та спорту, а також декілька фондів цієї країни вирішили взяти участь у збереженні національної спадщини і виділили на ремонт та консервацію історичних будівель соборів держави 14,5 млн. фунтів стерлінгів. Ці кошти підуть на реставрацію 39 соборів [22, с.8].

Важливим фактором вшанування політики історичної пам'яті у Великій Британії стало проведення фестивалів пам'яті. Щорічний захід проводиться в королівському Альберт-Голлі. Під час церемонії вшановують пам'ять загиблих солдатів із Великої Британії та країн Співдружності. У 2022 р. цей фестиваль став першим для короля Чарльза в ролі монарха після смерті королеви Єлизавети II.

На захід прибула королева Камілла у чорній сукні-пальті із брошкою у вигляді червоного маку. Король Чарльз також одягнув брошку – червоний мак, як символ вшанування пам'яті загиблих у Великій війні.

Задля поширення культури вшанування полеглих військових Королівський британський легіон разом із Національним меморіальним дендро-

парком створили Remembrance Glade, тобто Галявину Пам'яті. Сюди охочі можуть прийти в будь-який день, щоб віддати шану полеглим героям [12].

В Україні питання пам'яті про Велику війну активно почало підніматися тільки після здобуття незалежності, найбільш активно з 2014 р. Така відмінність від більшості країн учасниць пояснюється революційними подіями 1917-1921 рр.. перебування у складі СРСР не передбачало існування відмінних (республіканських) підходів у сфері пам'яті.

Висновки.

Отож, Велика Британія – це країна в якій концепція історичної пам'яті підтримується протягом століття. З часів Першої світової війни Велика Британія відігравала значну роль у вшануванні пам'яті, закріпила у суспільній свідомості знакові образи національної пам'яті та об'єднала індивідуальні, локальні та національні практики пам'яті.

Концепція політики пам'яті сполучає в собі традиційні та нові ритуали, вистави, шоу та сприяє зміцненню консенсусу в британському суспільстві. Розвиток політики пам'яті це безперервний, системний і масштабний процес. Практичний досвід цієї країни у сфері збереження історичної пам'яті вартий наслідування. Згадуючи Першу світову війну, ми, безперечно, маємо зосередитися насамперед на уроках, які можна винести з цього трагічного досвіду.

У Великій Британії досліджуються старі та нові ритуали, які розвивають історичну пам'ять британського суспільства.

На сьогоднішній день дослідження політики історичної пам'яті у Великій Британії актуальне та відкриває нові горизонти та перспективи у дослідженні студій пам'яті в Україні.

Література:

1. Зернецька О. Історичний досвід політики пам'яті у Великій Британії: орієнтири для України. Україна: контекст світових подій. Київ.: *Інститут всесвітньої історії НАН України*. 2019. С.145-151.
2. Зернецька О. Роль британських глобальних і національних телерадіокомпаній та онлайн-ресурсів у підтримці та розвитку історичної пам'яті. Теоретико-методологічні засади дослідження історичної пам'яті. Київ: *Інститут всесвітньої історії НАН України*. 2020. С. 195-203
3. Ільїн В. Memory studies : від пам'яті до забуття. *Проблеми всесвітньої історії* №3 (12). 2020. С.26-40.
4. Киридон А. Гетеротопії пам'яті. Теоретико-методологічні проблеми студій пам'яті. Київ: *Ніка-Центр*, 2016. 320 с.
5. Киридон А. “Історична пам'ять” у просторі політики пам'яті. Вінниця: *Історичні і політичні дослідження. Спеціальний випуск*. 2016. С.45-53
6. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають. Київ: *Ніка-Центр*, 2004. 184 с.
7. Нагорна Л. Історична пам'ять: теорії, дискурси, рефлексії. Київ: *ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*, 2012. 328 с.

8. Реснт, О., Ковальчук, Т. Перша світова війна 1914-1918 рр.: український контекст. *Краєзнавство*. 2014. №3/4. С.20–24.
9. Червоні маки в центрі Лондона. URL: <http://www.bbc.com>
10. Armstrong C. Using Non-Textual Sources: a Historian's Guide. London: *Bloomsbury Academic*, 2016. 265 p.
11. Berger S., Niven B. Writing the History of Memory. London, Oxford: *Bloomsbury Publishing*, 2014. 246 p.
12. Britain Commemorates 100 Centenary of WWI. URL: <http://www.bbc.co.uk>
13. Evans R. 'Before the First World War: what can 1914 tell us about 2014?', *New Statesman*, 2014
14. Copping J 'Half of young Britons fail to name date of First World War,' *Telegraph*, 2012
15. List of First World War Cross Victoria Recipients. URL: <https://en.wikipedia.org>
16. Niethammer L. Memory and History: Essays in Contemporary History. *Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften*; New edition, 2012. 453 p.
17. Roth M.S. Memory, Trauma, and History: Essays on Living with the Past. New York: *Columbia University Press*, 2011. 336 p.
18. The Cenotaph, Whitehall. Google Maps. URL: <http://www.google.com.uk>
19. The War Horse Story True Mark of the Centenary of the Sword Battle of Ypres. URL : <http://www.gov.uk>
20. Was the Whitehall Cenotaph Made of wood? URL: <https://historictngland/org.uk>
21. Winner of the First World War Victoria Cross Paving Stone Design. URL: <https://www.gov.uk>
22. Zernetska O. The Concept of Historical Memory in Great Britain. Проблеми Всесвітньої історії. *National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of World History*. Вип.5. С 122-133. 2018.

References:

1. Zernetska O. (2019) Istorychnyi dosvid polityky pamiaty u Velykii Brytanii: oriientyry dlia Ukrainy [Historical experience of memory policy in Great Britain: guidelines for Ukraine]. Ukraine: the context of world events. Kyiv.: Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. P.145-151 [in Ukrainian].
2. Zernetska O. (2020) Rol brytanskykh hlobalnykh i natsionalnykh teleradiokompanii ta onlain-resursiv u pidtrymsi ta rozvytku istorychnoi pamiaty. Teoretyko-metodolohichni zasady doslidzhennia istorychnoi pamiaty. [The role of British global and national television and radio companies and online resources in the maintenance and development of historical memory. Theoretical and methodological foundations of historical memory research]. Kyiv: Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine. P. 195-203 [in Ukrainian].
3. Ilyin V. (2020) Memory studies: from memory to oblivion. [Memory studies : vid pamiaty do zabuttia] *Problems of world history* №3 (12). P.26-40 [in Ukrainian].
4. Kyrydon A.(2016) Heterotopii pamiaty. Teoretyko-metodolohichni problemy studii pamiaty [Heterotopias of memory. Theoretical and methodological problems of memory studies]. Kyiv: Nika-Center. 320 p.[in Ukrainian].
5. Kyrydon A. (2016) "Istorychna pamiat" u prostori polityky pamiaty ["Historical memory" in the space of memory policy]. Vinnytsia: Historical and political studies. Special issue. P.45-53 [in Ukrainian].
6. Connerton P. (2004) Yak suspilstva pamiataiut [How societies remember]. Kyiv: Nika-Center. 184 p.[in Ukrainian].

7. Nagorna L.(2012) Istorychna pamiat: teorii, dyskursy, refleksii [Historical memory: theories, discourses, reflections]. Kyiv. 328 p.[in Ukrainian].
8. Reent, O., Kovalchuk, T. (2014)Persha svitova viina 1914-1918 rr.: ukrainskyi kontekst [The First World War 1914-1918: Ukrainian context]. Local history. №3/4. P.20–24 [in Ukrainian].
9. Red poppies in the center of London. URL: <http://www.bbc.com>
10. Armstrong C. Using Non-Textual Sources: a Historian's Guide. London: Bloomsbury Academic, 2016. 265 p.
11. Berger S., Niven B. (2014). Writing the History of Memory. London, Oxford: Bloomsbury Publishing, 246 p.
12. Britain Commemorates 100 Centenary of WWI. URL: <http://www.bbc.co.uk>
13. Evans R. (2014) 'Before the First World War: what can 1914 tell us about 2014?', New Statesman
14. Copping J (2012) 'Half of young Britons fail to name date of First World War,' Telegraph,
15. List of First World War Cross Victoria Recipients. URL: <https://en.wikipedia.org>
16. Niethammer L. (2012) Memory and History: Essays in Contemporary History. Peter Lang GmbH, Internationaler Verlag der Wissenschaften; New edition, 453 p.
17. Roth M.S. (2011) Memory, Trauma, and History: Essays on Living with the Past. New York: Columbia University Press, 336 p.
18. The Cenotaph, Whitehall. Google Maps. URL: <http://www.google.com.uk>
19. The War Horse Story True Mark of the Centenary of the Sword Battle of Ypres. URL : <http://www.gov.uk>
20. Was the Whitehall Cenotaph Made of wood? URL: <https://historictngland/org.uk>
21. Winner of the First World War Victoria Cross Paving Stone Design. URL: <https://www.gov.uk>
22. Zernetska O. (2018) The Concept of Historical Memory in Great Britain. Проблеми Всесвітньої історії. National Academy of Sciences of Ukraine. Institute of World History. Вип.5. P 122-133.